

1943

1943 eleje

Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter leváltotta Fernbach Péter újvidéki főispánt, aki a szerbekkel szemben a „kemény kéz” politikáját alkalmazva szerzett igencsak kétes hírnevet magának, s helyére Deák Leót nevezte ki.

Sajti 1987, 207.

Deák Leó az újvidéki kinevezése mellett megtartotta Bács-Bodrog vármegyei és Zombor városi főispáni tisztségét is.

Sajti 1987, 210.

Szabadkán és környékén már 1160 tagja volt a Nyilaskeresztes Pártnak. Ugyancsak szervezkedett a „plutokrata zsidó veszély és bolsevizmus ellen” a Pálffy Fidél-féle Magyar Nemzeti Szocialista Párt, s több százra rúgott a Magyar Megújulás Pártjának taglétszáma is. A megoldatlan agrárkérdés miatt a nyilasok viszonylag erős befolyásra tettek szert a szegényparasztok, különösen a nincstelen magyar agrárproletárok körében, s több parasztfőiskolát is felállítottak.

Sajti 1987, 213.

A Bácska visszacsatolásával a 67 000 hívővel rendelkező Jugoszláviai Magyar Református Egyházmegye megszűnt, és ezzel a Bánságban és a Szerbiában élő mintegy 15 000 magyar református lelki gondozás nélkül maradt. Az egyházközségek közül a legnagyobb a torontálvásárhelyi (1910-ben 4848 magyar anyanyelvű lakos közül 4138 református volt.) A Bánság most önálló magyar református püspökséget kapott, s az új egyházmegye élére – melyet egyházilag a Magyar Egyetemes Református Konventhez csatoltak – Gachal János torontálvásárhelyi esperes került.

Kisebbségvédelem, 1943. 1–2. sz. 51.

1943. január 6–9.

(pravoszláv karácsony)

Balla Pál nyilatkozatot adott az újvidéki *Nova poštának*. Ő volt az első közéleti személyiség, aki a nemzetiségi kérdésről nyilatkozatot adott a lapnak.

1943. január 12.

A miniszterelnök 970/1943. ME rendelettel orvosolta a visszacsatolt területeken egykor végrehajtott földbirtok-politikai intézkedések egyházakat hátrányosan érintő határozatait. Az egyházak az elveszített birtokok kárpótlására mintegy 75 000 katasztrális holdat kapnak.

Balogh–Gergely 1993, 236–237.

1943. január 29.

A Titeli járási hivatal a következőket jelenti a kivégzettek vagyonáról:

	Személy	Hold
Boldogasszonyfalva (Gospodjinci)	24	270
Csúrog	789	1 268
Sajkásgyörgye (Djurdjevo)	75	499
Zsablja	71	1 078
Összesen	959	3 115

Lőrinc 1977, 197.

1943. március 2.

Popović Milan, mint a kormány embere, s egyben a bácskai szerbek első számú képviselője mérsékelt hangú nyilatkozatot adott a *Nova poštának*.

Sajti 1987, 209.

1943. március 27.

Az *Óbecsei Járás* című hetilap *A Hangya a közellátás és a szövetkezeti eszme szolgálatában* című írásában a lakosság ellátásának feladatáról értekezik.

1943. április 17.

Az *Óbecsei Járás* című lap beszámolója szerint Dr. Ravasz László dunamelléki református püspök délvidéki egyházlátogatási körútja során Óbecsére érkezett.

1943 tavasza

A tavasszal lefolyt véres partizánharcok érzékenyen sújtották a horvátországi magyarság egyes telepeit. A daruvári, nasicei és orahovici járásból 257 magyar család kényszerült elmenekülni, és az egyes járási székhelyeken a Horvátországi Magyar Közművelődési Közösség kiküldöttei vették gondozásba a hajléktalanokat, akiket azután a partizánoktól mentes vidéken lévő magyar falvakban helyeztek el. Súlyos veszteségeket szenvedett a magyarság Verőcén is.

Kisebbségvédelem, 1943. 3–4. sz. 68.

1943. június 30.

Részlet a Délvidéki Magyar Református Egyház 1943. évi Generális vizitációjából: [...] Szórványok gondozása. Már többször rámutattunk arra a sajnálatos körülményre, hogy a Bácskában letelepített bukovinai magyar római katolikus székely telepések közé sok református vitézcsaládot telepítettek le. Az egész Bácskát teleszórták református családokkal, s több ok mellett ez is szükségessé tette, hogy hét új missziói egyház szervezését vegyük tervbe a következő helyeken: Zentán, Óbecsén, Titelen, Palánkán, Topolyán, Újverbászon és Baranyában Ölyves-Örhelyen. Egyházmegyénk eddig sem szűkölködött szórványokban, ezekkel a telepítésekkel azonban egészen szórvány-egyházmegye lettünk. Sok ezer elszórtan élő református család lelki gondozása van reánk bízva. Ezek valamennyien be vannak osztva vagy egyik, vagy másik egyházközségünk lelkipásztorának gondozása alá. Azonban ez még nem jelenti azt, hogy ezzel a lelki gondozás ügye el is van intézve. Az imént felsorolt hét új missziói lelkési állás közül még egy sincs betöltve,

a régi egyházak lelkészei gyülekezeteikben úgy le vannak kötve, hogy a szórványokat ritkán látogathatják meg. Némelyikbe olyan nehéz eljutni, hogy a mai közlekedési viszonyok mellett talán csak akkor jut ki a lelkész, ha valakit el kell temetni. Hogy ezeken a nehézségeken valamiképpen segítsünk, *Magvető* című lapunkat minden szórványban lakó református családnak ingyen küldjük.

A Délvidéki Magyar Református Egyház Képes Naptára az 1944-ik évre, 40.

1943. június vége

Az 1942–1943-es tanév végén az Adai Állami Polgári Fiú- és Leányiskola, a Hódsági Állami Polgári Fiú- és Leányiskola, a Hódsági Német Alapítványi Polgári Fiú- és Leányiskola, a Kúlai Állami Polgári Fiú- és Leányiskola, a Magyarakanizsai Állami Polgári Fiú- és Leányiskola, a Moholi Állami Polgári Fiú- és Leányiskola, az Óbecsei Állami Polgári Leányiskola, a Szabadka Szabad Királyi Város Zeneiskolája (az iskola fennállásának nyolcvanötödik évében), a Szabadkai Állami Nőipariskola (fennállásának 35. évében), a Szabadkai Állami Kisededóvónőképző-intézet, a Szabadkai Állami Polgári Leányiskola, a Szabadkai Városi Római Katolikus Gimnázium, a Szabadkai Állami Fiúgimnázium, a Temerini Állami Fiú- és Leányiskola, a Topolyai Állami Polgári Fiú- és Leányiskola, az Újvidéki Német Alapítványi Polgári Iskola, az Újvidéki Állami Polgári Fiúiskola (fennállásának 58. évében), az Újvidéki Állami Leány Reál-gimnázium, az Újvidéki Magyar Királyi Állami Gimnázium, a Verbászi Német Tannyelvű Polgári Iskola, és az Újverbászi Alapítványi Német Gimnázium jelentette meg az Évkönyvét, melyben az iskolaév fontosabb eseményei mellett az intézmény vezetői beszámoltak az iskola működésének körülményeiről és a diákok előmeneteléről is.

Megjelent a Muraszombati Állami Kereskedelmi Középiskola 1942–1943 évkönyve. Ugyanott

Kovács Margit megbízott igazgató szerkesztésében megjelent a Muraszombati Állami Polgári Leányiskola 1942–1943. tanév eseményeit összefoglaló évkönyve is. A Muraszombati Állami Gimnáziumnak az 1942–1943-as iskolai évről szóló második évkönyve közli Bálint Béla *A Zrínyi-nemzetség* című tanulmányát.

1943. július 29.

Hatályba lépett a július 27-én kelt 3990/1943. ME számú rendelet a visszacsatolt délvidéki területeken fekvő, az ortodox egyház céljait szolgáló egyes birtokok ideiglenes kezeléséről. Ezzel egy időben a bács-szörégi püspöki javadalmi birtok, az alsókaboli és a bogyáni ortodox zárdák birtokainak zárlatát feloldotta, és ideiglenes kezelő bizottságnak adta át.

Balogh–Gergely 1993, 237–238.

1943. augusztus 17.

Ismét engedélyezték a Szerb Matica működését. A kormánybiztosi posztot nem szüntették meg, de Ulbricht Gyula helyére a szerbül jól tudó Balla Pált, a miniszterelnökség kisebbségi osztályának referensét nevezték ki. Balla Pál szerbül elmondott beszédében utalt rá, hogy rövid időn belül várható az autonómia teljes körű visszahelyezése.

Sajti 1987, 200.

1943. augusztus

Balla Pál és Nagy Valér rendőr főtanácsos, a korábbi telepítésügyi kormánybiztos-helyettes befejezte az újvidéki és dél-bácskai razziák során keletkezett károk elsőleges felmérését. Megítélésük szerint az eltűnt ingóságok értéke és az ingatlanokat ért károk összege több mint 5 millió 600 pengőt, a megölt családfelek utáni tartásdíj évi 635 ezer pengőt tett ki. A tartásdíjat az özvegyek és az árvák nyolc évig kapták volna.

Sajti 1987, 187.

1943. szeptember első napjai

Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter körutat tett a Bácskában. Zomborban elmondott beszédében bírálta a tisztviselő gárdát, mert sokan közülük „még mindig nem tudják beleélni magukat az itteni légkörbe”, nem találták meg a kontaktust a bácskai társadalommal, s kevés haladás tapasztalható a részükről a nemzetiségek nyelvének elsajátításában. Ezen a téren gyors eredményt követelt, mert „elengedhetetlen, hogy nemzetiségi vidéken a tisztviselők elsajátítsák a nemzetiségek nyelvét”. Zentán és Óbecsén arra kérte a szerbeket, „hassanak oda, hogy a hazai szerbség vesse ki magából az ide nem való, s a békességet rontó, de a szerbség érdekeinek is ártó elemeket.”

Sajti 1987, 207–208.

1943. szeptember 10.

Kosztolányi Mariska vezetésével ismét mesedélután tartott a szabadkai Magyar Olvasókör Gyermekszínháza. A háborús események, a katonai behívók egyre nehezebbé tették az Olvasókör munkáját. Új darabot nem is vittek színre, csupán a régiekkel vendégszerepeltek, vagy léptek fel az egyesület nagytermében. 1944 tavaszán, amikor a német csapatok megszállták Magyarországot, néma csend borult az egyesületre.

Garay 2012, 114.

1943. szeptember 14.

Balla Pál azt a feladatot kapta, hogy ismét, most már egyénenként is vizsgálja ki az újvidéki razzia során keletkezett kárigényeket. [...] A korabeli adatok szerint az áldozatok hozzátartozóinak 92%-a jelentette be kárigényét, s a bizottság az anyagi kárt decemberben már 9 327 930 pengőben állapította meg, a tartásdíjigényeket pedig 642 050 pengőben. Ebből az év végéig dologi bérként 20 820, járadékként pedig 452 040 pengőt fizettek ki.

Sajti 1987, 187–188.

1943. szeptember 25.

1943 őszén a délvidéki településeken sikeresen végződtek a magyar kormány gazdaképző tanfolyamai. Az *Óbecsei Járás Óbecse első aranykalászos gazdái* című írásában számolt be az eseményről. 1943. október 9-i Felavatták az első aranykalászos gazdákat című írásában visszatért az események értékelésére.

1943. szeptember

A Bánsági Magyar Közművelődési Szövetség jelentős feladata a nagybecskereki magyar iskolák felügyelete, működésüknek a megszervezése. A magyarság volt az első népcsoport a Bánságban, amely a Szövetség irányításával 1941-ben megszervezte az iskolák működését: 34 iskolában kezdték meg az átképző tanfolyamokat. Ma már 86 elemi iskola működik 13 220 magyar tanulóval, 89 diplomált és 141 segédtanerővel. Az elemi iskolák mellett 28 óvoda működik 1516 gyerekekkel. A középiskolák terén is jelentős előrehaladás történt: Nagybecskereken nyolcosztályos gimnázium működik, 4 osztályos kereskedelmi középiskola és 4 osztályos polgári. Ezekben 794 tanuló van, és 26 tanár tanít. Nagyikindán 7 osztályos gimnázium van, 319 tanulóval és 15 tanárral. Pancsován 5 osztályos gimnáziumban 14 tanár irányításával 197 diák tanul. Törökbecsén a 4 osztályos gimnáziumban 7 tanerő felügyelete mellett 201 tanuló tanul. Versecen a 4 osztályos magángimnáziumban 109 tanulóval 14 tanár foglalkozik, Torontálvásárhelyen pedig az ugyancsak 4 osztályos magángimnáziumban 105 tanulóra 7 tanár ügyel.

Kisebbségi Körlevél, 1943. 6. sz. 388.

1943. október 6.

Popović Milan Újvidéken összehívta a bácskai szerb nagy- és középbirtokos réteg, valamint a polgárság és az egyház képviselőit. Az ülésen harminchárman vettek részt és közösen úgy döntöttek, hogy Popovićyal és Dunderskivel az élen felkeresik Deák Leó főispánt, és közlik

vele a következő határozatot: „A bácskai szerbség tisztában van azzal, hogy saját érdekében is cselekszik akkor, amikor a maga részéről is kívánja a hatóságok segítségével biztosítani a békesség fenntartását, a törvényes eljárásokat, a vagyon, a rend és a közbiztonság megvédését minden vonalon és minden körülmények között. Éppen ezért a bácskai szerbség nem azonosítja magát az utóbbi időben elkövetett cselekedetekkel, amelyek a köz- és a magánvagyon, valamint a közbiztonsági szervek élete és személye ellen irányultak, sem ezeknek a cselekedeteknek elkövetőivel. Minden erejével arra fog törekedni, hogy az egész szerb közvéleményre oly irányba hasson, hogy a bűnözőket, akik partizán név alatt ismeretesekek, s a szökésben lévő elemeket senki ne rejtegesse, senki ne támogassa, hanem kötelességszerűen adja át a hatóságoknak.” Nyilatkozatuk végén kérték a kormányt, hogy „továbbra is tartsa meg ezt a szerbséget a teljes állampolgári egyenjogúság állapotában, hogy fenti állásfoglalása ezáltal is indokoltassék”.

Sajti 1987, 211.

1943. október 7.

Zomborban 97 letartóztatott csetnik állt a vezérkar főnökének bírósága előtt. Szemben a kommunista perekkel, a csetnikek tárgyalásai nyilvánosak voltak. Személyesen Popović gondoskodott jó nevű budapesti védőkről P. Ábrahám Dezső és Kelemen Kornél személyében. A tárgyaláson Popović mindvégig jelen volt, s Keresztes-Fischer egyenes utasítására Deák [Leó] főispán is megjelent két alkalommal a tárgyalóteremben. [...] Novica Vučinićot és Kis Ivánt, a szervezkedés vezetőit halálra ítélték. [...] Popović közbenjárta az érdekükben Horthynál és Keresztes-Fischernél, s a két halálraítélt nem csak kegyelmet kapott, de a többi társával együtt a börtönt is elhagyhatta.

Sajti 1987, 229., 230–231.

1943. október 11.

Horthy visszavonta korábbi elhatározását, és újra elrendelte Feketeahalm-Czeydner, Grassy és Deák László bíróság elé állítását. Döntését azzal indokolta, hogy a három tisztnek a razzia során tanúsított magatartása „az időközben felmerült adatok szerint lényegesen súlyosabb megítélés alá esik”.

Sajti 1987, 182.

1943. október 19.

Deák Leó főispán nem elégedett meg azzal, hogy az október 6-ai szerb összejövetel eredményét „négy szemközt megsúgják neki, ezért az *Újvidéki Reggeli Újság* és a *Nova posta* teljes terjedelmében közölte a nyilatkozatot és a résztvevők teljes névsorát. (Sajti 1987, 211–212.) Az október 6-ai értekezleten Popovičon és Dunderskin kívül többek között jelen volt: Đoka Dunderski nagybirtokos, Đorđe Lazić, az újvidéki Kereskedelmi Egyesület volt elnöke, Miloš Petrović, volt újvidéki polgármester, Todor Milić, püspöki helynök, Đoka Popović, volt jugoszláv miniszter és bán, Branko Nikolić, volt képviselő, ügyvéd, Aleksandar Moč, volt főispán, a Matica Srpska elnöke, Kosta Hadži, a Matica titkára, Obrad Milutinović, volt polgármester, orvos, Miloš Popović, volt polgármester, közigazdász, Jovan Đulum, a szerb egyházköztség elnöke, Vojin Brkić, volt jugoszláv képviselő, Svetozar Stanković, volt jugoszláv szenátor és miniszter. Aleksandar Moč és néhány társa, aki a Délvidék felszabadítása után a Vajdasági Népfelszabadító Főbizottságnak tagja lett, elhatárolta magát ettől a nyilatkozattól.

Sajti 1987, 286.

1943. október

Platthy Pált a szegedi V. hadtest parancsnokává nevezték ki, s a bácskai állambiztonsági funkciók is Platthy Pál kezébe összpontosultak. (Platthyt 1944. június 10-én, a német megszállást követő újabb „egységesítés” során váltották le, helyére

Tömöry Jenő vezérkari ezredes került.) (Sajti, 1987. 193–194.) Megjegyzés: Kétségtelen, hogy az egységes vezetés hatásos eszköznek bizonyult a délvidéki kommunista és partizántevékenység visszaszorítására. Segítségével mind a belügyminisztérium – ezen belül az ÁVK –, mind pedig a legfelsőbb katonai vezetés gyors és pontos információkat szerzett a jugoszláv partizánmozgalom magyarországi akcióiról. Így aztán Platthy, ha szükség volt rá, a lehető legrövidebb időn belül igen nagy erőket tudott mozgósítani az ellenállással szemben, lényegében a rendszer egész elnyomó, katonai, csendőri, rendőri és közigazgatási apparátusát.

Sajti 1987, 193., 195.

1943. november 9.

Marosvásárhelyt a Székelyföldi Művészeti Év rendezvénysorozat keretében a Szenteleky Társaság tagjai mutatkoztak be a nagy múltú város magyar irodalomkedvelő közönsége előtt. A *Székely Szó* című lap beszámolója szerint „a műsor mindvégig érdekes és változatos volt, a legkényesebb igényeket is kielégítette”. A Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság nevében az egykori pályatárs, Molter Károly üdvözölte a vendégeket, ezt követően Draskóczy Ede, a Szenteleky Társaság társelnöke köszöntötte a közönséget. Csuka Zoltán előadásában ismertette a délvidéki magyar irodalom intézményesülésének történetét, és kiemelte Szenteleky Kornél irodalomszervezői munkásságának jelentőségét, „végül rámutatott arra a nagy fellendülésre, ami a felszabadulás után a Délvidéken tapasztalható”. Ezt követően Garay Béla színművész Kosztolányi Dezső, Fekete Lajos, Csuka Zoltán, Berényi János, Bencz Boldizsár verseit szavalta, Cziráky Imre egy ízig- végig Tisza-parti novelláját olvasta fel, utána pedig Majtényi Mihály adott ízelítőt az *Alföld derűjéből*. Az est befejezéséként Bükkössy Gyuláné bácskai népdalokat énekelt Farkas Ferenc és Kiss Lajos gyűjtéséből. Az est méltó bemutatkozása volt a korabeli délvidéki irodalomnak.

A marosvásárhelyi bemutatkozást követően az írók tovább utaztak, hogy a délvidéki magyarság életéről Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában és Sepsiszentgyörgyön is szóljanak a székelyekhez.

1943. november 10.

A *Székely Szó* című lapban Sz. Szappanos Gabriella Csendes délutáni beszélgetés a Délvidék íróival című riportjában szólaltatta meg a Szenteleky Társaság Marosvásárhelyt bemutató íróit: „A kisebbségi küzdelmek nehéz emlékei elevenednek meg az önvallomásokban” – írta az újságíró, aki némi meglepetéssel konstatálta, hogy civilben bankigazgató, gyógyszerész, ügyvéd és színész is akad az írók között. Ennek ellenére „Bácska irodalma semmivel sem marad el az erdélyi magyar irodalom mögött, [...] mondanivalójuk új, stílusuk szép és tiszta”. A riportban a „jómegjelenésű, elegáns, jómodorú, közvetlen úriember”, Draskóczy Ede a Szenteleky Társaság feladatairól beszélt, és arról a szép munkáról, amelyben a délvidéki magyarság közösségé szervezése során az elmúlt negyed század alatt része volt. Cziráky Imre sorsa a lap szerint tipikusan kisebbségi sors, „ide-oda dobálta az ár, de dicséretére legyen mondva, nem merült el, a hullámok fenntartották őt”. A kitűnő költő, az elsőrangú szerkesztő és pompás szervező, a „rendkívül érdekes úriember”, Csuka Zoltán Szenteleky és a *Kalangya* folyóirat megalakulásának emlékét idézte meg, Majtényi Mihály a *Császár csatornája* című regényéről beszélt, miközben volt néhány kedves szava az újságírásról is. Garay Béla bankigazgatóként ugyan már csak „passzióból szaval”, de hivatalnoki lelkéből továbbra is kitörölhetetlen a magyar líra. Dudás Kálmán, az „ifjú poeta” pedig – aki civilben méregkeverő, azaz patikus – érezhetően elvarázsolta az újságírónőt, aki ennek hatására kíváncsian várta *Hűség* című verseskötetének a megjelenését.

1943. november 14.

A *Székely Szó* másfél oldalon közölte Csuka Zoltán *A délvidéki magyar irodalom* című tanulmányát, melynek bevezető soraiban kiemelte: „Az ösztönzést Erdélyből kaptuk, és innen kaptuk a példát is, de sajátos viszonyaink között különleges feladataink is voltak”. Részletesen kifejtette a szülőföld idegen uralom alatt elszenvedett kiszolgáltatottságát, és azt a hatalmas küzdelmet, amelyet a kiválasztottak a magyar kultúra megőrzéséért és ápolásáért folytattak. Számára a legfájdalmasabb az volt, hogy a Délvidéken a helyi magyarságnak nem voltak olyan mély, helyi történelmi és kulturális beágyazottságai, mint akár az erdélyi vagy felvidéki nemzetársainknak. Ezért volt a lényegét tekintve más a bácskai magyar orvos, tanító, újságíró, patikus, ügyvéd, kántor és plébános feladata, amikor a kisebbségi magyarság közösséggé formálásának hatalmas munkájába fogott. A hódoltság után „mire a magyarság ezen a Délvidéken eszmélésre tért volna, már le is szakították a területet az édesanya kebeléről, mire fölismerhette volna a centralizmus hibáit és a helyi kulturális gyökérverés hiányosságait, már kisebbségi sorsban kellett mindent előlről kezdenie” – mutatott rá írásában Csuka Zoltán.

1943. december 12.

A Jugoszláv Népfelzabadó Hadsereg vajdasági főhadiszállása kemény hangú nyilatkozatban ítélte el a jobboldali bácskai szerb polgárság lépését: „Az a harc, amelyet a szerb nép igaz fiai vívnak a nehéz bácskai viszonyok között, az egyetlen helyes és lehetséges út, s ezt az utat kell választania Bácska valamennyi népének, mert ez vezet a nemzeti szabadság és nemzeti becsület kivívásához. Az az út, amelyet az árulók választottak, Nedić, Pavelić és Mihailović útja, Jugoszlávia kapitulációjához és megszállásához vezetett.”

1943. december 14.

A hadbíróóság Babos József hadbíró vezetésével megkezdte az újvidéki razzia 15 vádlottja bűnperének a tárgyalását.

Sajti 1987, 183.

1943. december 19.

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség szervezeti felépítése 1943-ban

Bács-Bodrog vármegye

145 fiókszervezet

Baranya vármegye

18 fiókszervezet

Csongrád vármegye

2 fiókszervezet összesen 163 900 taggal

Fel nem szabadult részek

101 fiókszervezet összesen 108 707 taggal

Igazgatási szervei: Országos Közgyűlés a fiókok taglétszáma szerinti képviselőkből áll. A nagyválasztmány 100 rendes és 50 póttagból áll és a közgyűlés választja őket. Az Intézőbizottság 9 tagját a nagyválasztmány választja meg. A DMK SZ központi vezetőségét a közgyűlés választja. Elnök Krámer Gyula felsőházi tag. Alelnökök dr. Koráni Elemér országgyűlési képviselő, dr. Fernbach Péter ny. főispán, dr. Magossy Antal tanügyi főtanácsos. Főtítká r Blazsek Ferenc. Főpénztárnok Klemm János. Ellenőr dr. Tahy István. Számvizsgálók Andróczy Aladár, Hauswirth György, Micheli Gyula, Pászthy Sándor, Urbán Oszkár. Igazgató dr. Hegedűs László.

DMK SZ-évkönyv 1944, 81.

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség megtartotta nagyválasztmányi ülését, melyen értékelték a szövetség elmúlt évi munkáját. Krámer Gyula elnök *Munka után – munka előtt* című köszöntőjében kiemelte: „Ma már elmondható, hogy a tevékenység nagyobb része az építő munkára esik, ezt bizonyítja az a több tízezres tömeg, amely a népművelési tanfolyamokon

iskolai végzettséget szerzett, a kultúrelőadások ezrei, nemzetvédelmi tevékenységünk mindenre kiterjedő szorgalmas és fáradságos munkája, a szórványmagyarság gondozásának kiépítése, a sokgyermekes és szegénysorsú magyar családok szociális és gazdasági megsegítése, s általában mindaz, amit Szövetségünk tizenhét alosztálya különleges feladatként tűzött ki, és oldott meg.

DMK SZ-évkönyv 1944, 7.

Dr. Hegedűs László *A DMK SZ központi munkája az 1942–43. munkaévében* című jelentésében olvasható:

1. a DMK SZ taglétszáma az 1941.

február 1-i megalakulást követően:

1941. április 1. 100 000

1941. december 14. 250 000

1942. december 31. 300 000

1943. december 1. 280 000

(a csökkenést a katonai

mozgósítással magyarázták)

2. a DMK SZ szervezetek száma az 1941.

február 1-i megalakulást követően:

1941. április 1. 148

1941. december 14. 201

1942. december 31. 241

1943. december 1. 271

3. a DMK SZ tagegyesületeinek száma

az 1941. február 1-jei megalakulást

követően:

1941. április 1. 151

1941. december 14. 168

1942. december 31. 177

1943. december 1. 154

4. a DMK SZ kiépített szórványszervezeteinek száma:

1943. december 1. 64

DMK SZ-évkönyv 1944, 25.

Jelentés a DMKSZ népművelési tevékenységről – A Népművelési Osztály feladata, hogy a Szövetség hatalmas szervezetét a népművelés szolgálatába állítsa. Jól megtervezett program keretében hívta fel a délvidéki magyarság százezreinek figyelmét a népművelés jelentőségére, hogy ezt követően sor kerülhessen a népművelői tanfolyamok megszervezésére is. A tanfolyamokon a Délvidék legkiválóbb szakemberei tartottak előadásokat. Az előadók sorában 23 egyetemi és 45 középiskolai tanár, 17 tanárnő, 313 tanító, 250 tanítónő, 77 lelkész, 51 orvos, 17 állatorvos, 6 ügyvéd, 3 mérnök, 2 bíró, 65 közigazgatási tisztviselő, egy földbirtokos, egy gazdatiszt, 4 iparos, 4 kereskedő és 93 egyéb foglalkozású egyén segített a magyar kultúra terjesztésében és azon feladatok megoldásában, amelyek a magyar életet a bölcsőtől kezdve végigkísérik.

DMKSZ-évkönyv 1944, 27., 46.

Jelentés a Délvidéki Szépművészeti Céh munkájáról – Tagjainak száma 40, ebből 34 festő és grafikus, 5 szobrász és egy iparművész. Az 1943. esztendőben két kiállítást rendeztek: a Céh IV. kiállítását az újvidéki DMKSZ Művésztelepén 82 műtárggyal, a másikat, a Céh V. kiállítását a fővárosi Műbarát helyiségeiben 65 műtárggyal.

DMKSZ-évkönyv 1944, 29.

Jelentés a DMKSZ zeneművészeti osztályának munkájáról – A zeneművészeti osztály feladata a Délvidék zenekultúrája kiteljesedésének támogatása és serkentése. Folytatja a már kiépített zenei szervezési munkát, sok új dalegyletet hozott be a Szövetségbe, és megalakította a Délvidéki Daloskerületet. Költségvetéséből állandó segélyben részesítette a Délvidéki Konzervatórium növendékeit, a dalegyleteket, és külön figyelmet fordított a parasztdalárdák munkájának támogatására. Maradandó értékű tevékenysége a délvidéki népdalok gyűjtése, amelyekből a legszebbeket és a legértékesebbeket a *Délvidéki daloskönyv* című kötetben jelentette meg.

DMKSZ-évkönyv 1944, 29.

Jelentés a DMKSZ néprajzi osztályának munkájáról – A néprajzi osztály 1943-ban alakult, és célja a délvidéki magyar néphagyományok, népszokások, a népviselet, a népdal- és néptánckincs felkutatása, a valódi néprajzi értékek számbavétele, begyűjtése és megőrzése. A zeneművészeti osztállyal karöltve folytatták a népdalgyűjtést és a néprajzi képanyag feltárását. Feldolgozták öt község teljes népszokását, melyet könyv alakban is közzétesznek. Részt vettek a bácskertesi, a doroszlói, a gombosi, a horgosi és a királyhalmi Gyöngyösbokréta rendezvényen.

DMKSZ-évkönyv 1944, 29., 81–82.

Jelentés a DMKSZ gazdasági osztályának munkájáról – Az osztály közel hetven magyarlakta településen épített ki gazdasági szervezetet, melyeknek keretében szakképzés és szakmai tanácsadás folyik. Ezeknek közel a fele az újszékely településeken jött létre. A gazdasági osztály a gazdaszervezeteket állandóan látogatja.

DMKSZ-évkönyv 1944, 30.

Jelentés a Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók alosztályának munkájáról – A DMKSZ egyik legfontosabb feladata a délvidéki magyar értelmiség utánpótlásának a biztosítása, amit az egyetemi és főiskolai szervezeteinek keretében végeznek. A Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók alosztályának Budapesten, Szegeden, Pécsen, Debrecenben és Újvidéken van kirendeltsége, amelyek taglétszáma összesen 480 (az összes délvidéki magyar egyetemi és főiskolai hallgatók 95%-a.) A legnagyobb hangsúlyt a Délvidék megismerésére fektetik. A jövő értelmiségének nevelése részben a rendszeresen megszervezett népművelő táborokban, részben egyéb tanfolyamokon, legnagyobb részt azonban a terepen, a nép körében történik. A délvidéki egyetemi és főiskolai hallgatók 1943-ban 250 alkalommal végeztek központon kívüli feladatot: faluszervezést, közgyűlések levezetését, tartottak kulturális előadásokat, és megszervezték a nem-

zeti ünnepeket. Ily módon 170 várost, települést, tanyacsoportot és szórványtelepet volt alkalmuk meglátogatni. 1943 júliusában 30 egyetemi és főiskolai hallgató vett rész a számukra szervezett szórványkutató tanfolyamon, amelynek során 15 napon át 40 településen vették fel az ott élő magyar szórványok adatait. A begyűjtött anyag feldolgozása Gáspár Imre vezetésével történik, tudományos értékelését pedig dr. Kádár László főiskolai tanár, a szórvány osztály elnöke végzi.

DMKSZ-évkönyv 1944, 30–31., 58.

Jelentés a DMKSZ hazatérők alosztályának munkájáról – A délvidéki származású menekültek, visszatelepítettek és hazaköltözők ügyét a hazatelepülők alosztálya intézi. Elsősorban a hivatalos ügyek intézésében nyújtott segítséget. Közel ezer visszahonosítási, kártalanítási és egyéb kérvényt fogalmaztak meg, és továbbbírtak az illetékes hatóságoknak.

DMKSZ-évkönyv 1944, 31.

Jelentés a DMKSZ erdélyiek osztályának munkájáról – A Délvidéken letelepedett erdélyi származású magyarság külön szervezete a Szövetség keretében működik, és közel ezer tagot tartanak nyilván. A délvidéki székely telepek életének megszervezését az Adminisztrációs és Szervezési Osztály végzi, és ezek külön fiókként működnek.

DMKSZ-évkönyv 1944, 32.

1943 végén

Budánovics Lajos püspök, volt adminisztrátor kétévi távollét után visszatért Szabadkára, és a Szent Teréz egyházközség plébánosa átvette a hívek lelki gondozását. A nép a múltban nagy szerepet játszott főpapot lelkesen fogadta.

Kisebbségvédelem, 1943. 5–6. sz. 62.

1943. december

A tornyosi plébánia kétezer lelket számláló Külsőjárás nevű filiáját önálló lelkészséggé szervezték. A háború idején a székely telepek szükségzerű megszervezésén kívül ez volt az egyetlen újonnan alapított lelkészség.

Salacz 1975, 116.

1943

Megjelent Bisztray Gyula *Szenteleky Kornél* című tanulmánya, mely a portré megrajzolásán kívül kísérletet tett a délvidéki magyarság kisebbségi sorsának a leírására is. (*Lásd Könyvek között egy életen át*. Budapest, 1976, Szépirodalmi Könyvkiadó, 530–552.) „Igazán jelentős szellemi mozgalom nem is volt soha ezen a vidéken. Már száz évvel ezelőtt, s a századfordulón is alakult egy-egy közművelődési egyesület, de »a Bácska borgőzös atmoszférájában és zsíros földjén« egyik sem tudott mélyebb gyökereket eresztetni” – írta a szerző. Szellemi központ és a kibontakozásának kedvező légkör híján egy kiváló egyéniségre, Szenteleky Kornélra volt szükség, aki a maga személyében képviselte a centrumot. „Ahogy három emberöltővel korábban Kazinczy Zemplén megyei kis faluja, Széphalom, egy egész ország irodalmi központja lett, mert a nagy irodalomszervező személye jobban biztosította a szellemi egységet, mint a szervezetlen főváros – úgy most a Vajdaságban is egy kis poros falura, a bácskai Ó-Szivácra (Stári Sivac) várt hasonló szerep: összegyűjteni s szétsugározni félmilliónyi magyar minden szellemi energiáját.” Szenteleky legnagyobb érdemének a vajdasági magyar irodalmi élet megszervezését tartotta, „ezzel a munkával vált művelődéstörténetünk kimagasló alakjává. Az íróknak, az irodalom eszközeinek és a közönségnek a megszervezése: ez a hármas feladat várt rá, akit a történelmi erők félmilliónyi magyar szellemi vezetőjévé tettek” – írta a tanulmányában Bisztray Gyula.